

ปัญหากฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามความในประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157*

LEGAL PROBLEMS ON THE PERFORMANCE OF THE ABBOT'S AUTHORITY AS AN GOVERNMENT OFFICER ACCORDING TO THE CRIMINAL CODE SECTION 157

พระครูวิมลสุวรรณกร (สมพงษ์ จนทวโร), วรพจน์ ถนอมกุล
Phrakhru Wimolsuwannakorn (Sompong Candavaro), Worapote Thanomkul
วัดกู่ จังหวัดนนทบุรี
Wat Ku, Nonthaburi Province
Corresponding Author E-mail: ohjanta@hotmail.com

บทคัดย่อ

บทความวิจัยนี้มีวัตถุประสงค์เพื่อ 1. ศึกษาแนวคิดและวิวัฒนาการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง 2. เพื่อศึกษากฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส 3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหากฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา และ 4. เพื่อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ในฐานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ โดยการศึกษารวบรวมข้อมูลและเอกสารที่เกี่ยวข้องจากตำราวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย และบทบัญญัติกฎหมายที่เกี่ยวข้อง วิเคราะห์ข้อมูลด้วยการพรรณานี้เนื้อหา

ผลการวิจัย พบว่า 1. อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ มีการพัฒนาตามบริบทสังคมและการเมือง โดยเฉพาะการแก้ไขปี พ.ศ. 2535 ที่ขยายขอบเขตการบริหารกิจการในวัดให้ครอบคลุมมากขึ้น นอกจากนี้ อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสต้องสอดคล้องกับกฎหมายอื่น ๆ เช่น กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ที่เกี่ยวกับการจัดการทรัพย์สินของวัด 2. กฎหมายของ ลาว กัมพูชา และญี่ปุ่น พบว่าไม่มีประเทศใดกำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอาญา แต่ทุกประเทศให้เจ้าอาวาสมีบทบาทในการปกครองคณะสงฆ์ การศึกษา การเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสาธารณูปการ และการสงเคราะห์ โดยมีหน้าที่ดูแลและจัดการกิจการวัดเพื่อความเจริญรุ่งเรืองและความ

*Received October 17, 2024; Revised November 2, 2024; Accepted November 16, 2024

สงบเรียบร้อย 3. พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45 กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอาญา แต่ขาดความชัดเจนในมาตรา 37 และ 38 ทำให้เกิดความเสี่ยงต่อการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ จึงมีความจำเป็นในการปรับปรุงกฎหมายเพื่อคุ้มครองและชัดเจนยิ่งขึ้น 4. ข้อเสนอแนะ คือควรปรับปรุงกฎหมายโดยเพิ่มความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาส การกำหนดแนวทางในการบริหารทรัพย์สินของวัด การลดความซ้ำซ้อนในกฎหมาย และการอบรมทางกฎหมายให้เจ้าอาวาส รวมถึงการสนับสนุนและตรวจสอบทางกฎหมายที่ชัดเจน

คำสำคัญ: กฎหมาย; เจ้าอาวาส; เจ้าพนักงาน; ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 157

Abstract

This research aimed: 1. To study the concept and evolution of the power and duties of the abbot according to the Sangha Act B.E. 2505 (Amendment No. 2) B.E. 2535 (1992) and related Thai laws; 2. To study foreign laws related to the power and duties of the abbot; 3. To study and analyze legal problems in the exercise of the power and duties of the abbot as an official under the Criminal Code; and 4. To propose improvements and amendments to the law in the exercise of the power and duties of the abbot as an official under the Criminal Code, conducted by the . This qualitative research is by collecting data and related documents from academic textbooks, articles, theses, research works, and related legal provisions. The data were analyzed by descriptive content interpretation.

The research results were found that: 1. The power and duties of the abbot according to the Sangha Act have been developed according to the social and political context, especially the amendment in B.E. 2535 which expanded the scope of temple administration to be more comprehensive. In addition, the power and duties of the abbot must be consistent with other laws, such as civil and commercial laws related to the management of monastery property. 2. The laws of Laos, Cambodia and Japan were found that no country stipulates that the abbot is an official under the criminal law. However, all countries allow the abbot to play a role in governing the Sangha, education, dissemination of Buddhism, public utilities and welfare. They were responsible for overseeing and managing the monasteries for prosperity and

peace. 3. The Sangha Act of B.E. 2505, Section 45, stipulates that the abbot is an official under the criminal law. However, Sections 37 and 38 lack clarity, which creates a risk of improper performance of duties. Therefore, it was necessary to amend the law to be more comprehensive. 4 . Recommendations included improving the law by increasing clarity in the roles and duties of abbots, setting guidelines for the administration of temple assets, reducing redundancy in laws, and providing legal training for abbots.

Keywords: Law; Abbot; Official; Criminal Code Section 157

บทนำ

วัดถือเป็นสถาบันทางสังคมที่มีบทบาทสำคัญในการเชื่อมโยงคนในชุมชนให้มีความสัมพันธ์ทางสังคมและสำนึกร่วมในความเป็นพวกเดียวกัน ด้วยความเชื่อและพิธีกรรมที่เกี่ยวข้องกับความศักดิ์สิทธิ์ วัดเป็นพื้นที่สาธารณะที่มีบทบาททั้งในด้านศาสนาและไสยศาสตร์ นอกจากนี้วัดและพระสงฆ์ยังเป็นศูนย์กลางทางจิตใจและการพัฒนาสังคม รวมถึงการส่งเสริมความเป็นอยู่ของคนในชุมชนตั้งแต่เกิดจนตาย พระสงฆ์นอกจากจะเป็นผู้นำทางด้านศีลธรรมแล้ว ยังมีบทบาทในการพัฒนาสังคม และเป็นผู้ให้คำปรึกษาในการแก้ไขปัญหาต่างๆ ที่เกิดขึ้นในชุมชน พระสงฆ์ในชนบทมีอิทธิพลสูงต่อการสร้างสังคมให้อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข และช่วยให้เกิดการพัฒนาประเทศ พระสงฆ์มีบทบาทชี้้นำการดำเนินชีวิตของชาวบ้าน ทั้งในด้านศีลธรรมจรรยาและการดำเนินชีวิตทางโลก ชาวบ้านให้ความเคารพศรัทธาต่อพระสงฆ์ การมีพระสงฆ์เป็นผู้นำกิจกรรมต่าง ๆ ในชุมชนมักประสบความสำเร็จ เพราะได้รับความร่วมมือจากชาวบ้าน (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต), 2563)

ในยุครัตนโกสินทร์ตอนต้น จุดมุ่งหมายของการสร้างวัดเน้นไปที่ผลประโยชน์ทางการปกครอง โดยในสมัยรัชกาลที่ 1 พระบาทสมเด็จพระพุทธยอดฟ้าจุฬาโลกมหาราช ได้ให้ความสำคัญกับการนำพระพุทธศาสนาเป็นส่วนหนึ่งของระบบการปกครองของไทย โดยเปลี่ยนระบบการปกครองจากทวารวดีมาเป็นพุทธราชา ส่งผลให้พระพุทธศาสนามีอิทธิพลในชีวิตประจำวันของคนในสยามอย่างมาก การสร้างวัดยังมีจุดประสงค์เพื่อเป็นแหล่งการศึกษา โดยเฉพาะในสมัยรัชกาลที่ 3 ที่ทรงส่งเสริมให้วัดเป็นศูนย์กลางการให้ความรู้แก่ประชาชน ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 วัดมีสถานะเป็นนิติบุคคล เจ้าอาวาสเป็นผู้แทนของวัดในการดำเนินกิจการทางวัด โดยมีบทบาทหน้าที่ตามกฎหมาย ทั้งในด้านการดูแลจัดการทรัพย์สิน การบริหารงานของวัด และการปกครองภายในวัด พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 45

กำหนดบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสซึ่งเป็นตำแหน่งภายใต้การกำกับดูแลของรัฐ โดยระบุว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้มีอำนาจในการปกครองและจัดการภารกิจภายในวัดให้เป็นไปตามกฎของคณะสงฆ์และพระธรรมวินัย นอกจากนี้ ประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1 (16) ได้ให้คำนิยามว่า “เจ้าพนักงาน” หมายถึง บุคคลที่กฎหมายระบุให้เป็นเจ้าพนักงานหรือได้รับแต่งตั้งให้ปฏิบัติหน้าที่ราชการ ซึ่งรวมถึงเจ้าอาวาสที่ทำหน้าที่ทางราชการตามบทบัญญัติในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ ในฐานะที่เจ้าอาวาสมีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายเมื่อทำหน้าที่ที่เกี่ยวข้องกับการปกครองวัด เขาย่อมต้องอยู่ภายใต้ข้อบังคับทางกฎหมายตามมาตรา 157 ของประมวลกฎหมายอาญา ซึ่งระบุว่า “เจ้าพนักงานผู้ใดปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ หรือ ละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยทุจริต ต้องระวางโทษจำคุกตั้งแต่หนึ่งปีถึงสิบปี หรือ ปรับตั้งแต่สองหมื่นบาทถึงสองแสนบาท หรือทั้งจำทั้งปรับ” กล่าวคือ หากเจ้าอาวาสกระทำการโดยมิชอบหรือละเลยหน้าที่ราชการโดยเจตนาเพื่อประโยชน์ส่วนตน ย่อมต้องรับผิดชอบตามกฎหมาย (พระใบฎีกาคทาฐ คเวสภมโฆ, 2567)

อย่างไรก็ตาม ปัญหาสำคัญที่พบคือ การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามมาตรา 157 มีความแตกต่างจากเจ้าพนักงานในระบบราชการของรัฐ เนื่องจากระบบการทำงานของศาสนจักรและอาณาจักรมีความแตกต่างกัน การนำกฎหมายมาตรา 157 มาบังคับใช้กับเจ้าอาวาสจึงไม่เหมาะสม โดยเฉพาะในกรณีบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสเกี่ยวข้องกับกิจกรรมทางศาสนาและการปกครองวัด ซึ่งต่างจากการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าพนักงานในรัฐ การบังคับใช้กฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับข้อเท็จจริงหรือวัฒนธรรมของศาสนจักร อาจทำให้เกิดความอยุติธรรม และทำให้คณะสงฆ์ต้องเผชิญกับปัญหาทางกฎหมายที่ไม่สอดคล้องกับหน้าที่และบริบทการทำงาน เจ้าอาวาสในฐานะเจ้าพนักงานตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์มีบทบาทหน้าที่ในบริบทที่แตกต่างจากเจ้าพนักงานฝ่ายอาณาจักร การบังคับใช้กฎหมายมาตรา 157 ที่กำหนดบทลงโทษทางอาญาในกรณีการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ อาจไม่สอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมายที่ต้องการให้การปกครองวัดเป็นไปอย่างถูกต้องและเหมาะสม นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังต้องเผชิญกับความยากลำบากในการปฏิบัติหน้าที่ โดยเฉพาะกรณีการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด การปกครองคณะสงฆ์ และการบริหารจัดการกิจกรรมทางศาสนาที่เกี่ยวข้องกับชุมชน

ปัญหาที่เกิดขึ้นมีหลายประการ ได้แก่ ปัญหาสถานะทางกฎหมายของเจ้าอาวาส แม้เจ้าอาวาสจะเป็นเจ้าพนักงานตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ แต่การปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสมีความซับซ้อนและไม่สอดคล้องกับกฎหมายในบางกรณี เช่น กรณีการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด การใช้อำนาจของเจ้าอาวาสในปัจจุบันยังคงติดอยู่กับรูปแบบการบริหารงานที่ล้าหลัง และไม่มีการปรับปรุงให้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและเทคโนโลยี การนำมาตรา 157 มาบังคับใช้กับเจ้าอาวาสอาจทำให้เกิดความขัดแย้งระหว่าง

บทบาททางศาสนากับบทบาทการเป็นเจ้าของพนักงาน เช่น กรณีการจัดการปัญหาการสูบบุหรี่ในวัด หรือการห้ามดื่มสุราในงานวัด (พระใบฎีกาคทาฐ คเวสภมโม, 2567)

จากปัญหาดังกล่าวข้างต้น ผู้วิจัยจึงสนใจศึกษาปัญหาทางกฎหมายในการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะเจ้าพนักงานตามความหมายของประมวลกฎหมายอาญา เพื่อหาทางปรับปรุงและเสนอแนะในการแก้ไขกฎหมายให้มีความชัดเจนและสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย รวมถึงพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ เพื่อให้สามารถบังคับใช้ได้อย่างมีประสิทธิภาพ โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อศึกษาแนวคิดและวิวัฒนาการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และที่แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง ศึกษากฎหมายของประเทศลาว กัมพูชา และญี่ปุ่นเกี่ยวกับสถานะภาพของเจ้าอาวาส เพื่อเปรียบเทียบบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาสในแต่ละประเทศ อาทิ ประเทศลาวที่เจ้าอาวาสได้รับการแต่งตั้งจากคณะสงฆ์โดยตรง แต่มีบทบาทจำกัดด้านการบริหารของรัฐ ประเทศกัมพูชาที่กฎหมายคณะสงฆ์ให้ความสำคัญกับการควบคุมโดยรัฐบาล และประเทศญี่ปุ่นที่กฎหมายสนับสนุนให้วัดเป็นองค์กรอิสระและเจ้าอาวาสมีสถานะเป็นผู้นำทางจิตวิญญาณ การศึกษาเหล่านี้จะช่วยวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในประเทศไทย พร้อมเสนอแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายให้สอดคล้องกับสภาพสังคมที่เปลี่ยนแปลง เพื่อให้เจ้าอาวาสสามารถปฏิบัติงานได้อย่างถูกต้องและสอดคล้องกับบริบททางศาสนจักร โดยเป็นประโยชน์ต่อการปรับปรุงกฎหมายให้ชัดเจนและมีประสิทธิภาพมากยิ่งขึ้น

วัตถุประสงค์การวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดและวิวัฒนาการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง
2. เพื่อศึกษากฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส
3. เพื่อศึกษาวิเคราะห์ปัญหาทางกฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา
4. เพื่อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ในฐานะเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

วิธีดำเนินการวิจัย

1. รูปแบบการวิจัย

งานวิจัยนี้ใช้วิธีการศึกษาค้นคว้าเชิงเอกสาร (Documentary Research) โดยการรวบรวมข้อมูลจากเอกสารและแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ เพื่อศึกษาทฤษฎีและแนวคิดที่เกี่ยวข้องกับบทบาทอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์และประมวลกฎหมายอาญา

2. เครื่องมือที่ใช้ในการวิจัย

เครื่องมือในการวิจัยคือ การวิเคราะห์เอกสาร ซึ่งรวมถึงตำราวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทบัญญัติกฎหมาย และข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ โดยเน้นการศึกษา ทฤษฎี แนวคิด และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะเจ้าพนักงาน

3. การเก็บรวบรวมข้อมูล

เก็บรวบรวมจากเอกสารและแหล่งข้อมูลที่เกี่ยวข้อง ทั้งภาษาไทยและภาษาต่างประเทศ โดยรวบรวมจากตำราวิชาการ บทความ วิทยานิพนธ์ งานวิจัย บทบัญญัติกฎหมาย และข้อมูลทางอิเล็กทรอนิกส์ เพื่อให้ครอบคลุมประเด็นเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในฐานะเจ้าพนักงานตามกฎหมาย

4. การวิเคราะห์ข้อมูล

ข้อมูลที่ได้จะถูกวิเคราะห์โดยใช้วิธีการพรรณนาและวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ เพื่อหาผลสรุปและประเด็นปัญหาทางกฎหมาย รวมถึงการนำเสนอแนวทางแก้ไขปัญหาดังกล่าว และการปรับปรุงแก้ไขเพิ่มเติมกฎหมายให้สอดคล้องกับหลักการและบทบาทของเจ้าอาวาสในฐานะเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา

ผลการวิจัย

1. อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) พบว่า มาตรา 45 ได้กำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ในการปกครองวัดและดูแลทรัพย์สินของวัด รวมถึงการปฏิบัติหน้าที่อื่น ๆ ที่จำเป็นตามกฎหมายของคณะสงฆ์ ซึ่งทำให้เจ้าอาวาสมีบทบาทและความรับผิดชอบในการบริหารกิจการภายในวัดอย่างครอบคลุม ส่วนมาตรา 37 บัญญัติให้เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่ในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัดโดยเป็นไปตามกฎหมายของคณะสงฆ์และกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ซึ่งหมายความว่า การบริหารจัดการทรัพย์สินต้องเป็นไปอย่างโปร่งใสและสอดคล้องกับกฎหมาย เช่น ประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ ในขณะเดียวกัน มาตรา 38 ของพระราชบัญญัติคณะ

สงฆ์ ได้กำหนดให้เจ้าอาวาสมีอำนาจแต่งตั้งผู้ช่วยในการปฏิบัติงานในกรณีที่เจ้าอาวาสไม่สามารถปฏิบัติงานบางประการได้ด้วยตนเอง การกำหนดหน้าที่ตามมาตรา 45, 37 และ 38 นี้ ทำให้สถานะของเจ้าอาวาสไม่เพียงแต่มีบทบาทในฐานะผู้นำทางศาสนาเท่านั้น แต่ยังต้องดำเนินหน้าที่ในการบริหารจัดการที่ครอบคลุมทั้งในด้านทรัพย์สินและการดำเนินงานต่าง ๆ ภายในวัดตามกฎหมาย

2. จากการศึกษากฎหมายเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสใน สปป.ลาว กัมพูชา และญี่ปุ่น พบว่ามีกฎหมายที่กำหนดบทบาทของเจ้าอาวาสในการปฏิบัติงานของวัดแต่ละประเทศ ดังนี้

สปป.ลาว กฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทและหน้าที่ของเจ้าอาวาสใน สปป.ลาว คือ *กฎหมายคณะสงฆ์ พ.ศ. 2537* มาตรา 18-22 ซึ่งกำหนดให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดูแลวัด ประกอบด้วย การปกครองคณะสงฆ์ การดูแลทรัพย์สินของวัด และการเผยแผ่ศาสนา โดยยึดถือหลักศีลธรรมและความสามัคคีในหมู่สงฆ์ นอกจากนี้ เจ้าอาวาสยังมีหน้าที่ส่งเสริมการศึกษาพระธรรมวินัย และเป็นตัวแทนในการดำเนินกิจกรรมของวัด

กัมพูชา ในกัมพูชา มีกฎหมายที่เรียกว่า *พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2523* มาตรา 11-15 ที่กำหนดให้เจ้าอาวาสทำหน้าที่ในฐานะผู้นำของวัดโดยครอบคลุมการปกครองคณะสงฆ์ การรักษาทรัพย์สินของวัด และการเผยแผ่พุทธศาสนา กฎหมายนี้เน้นความสัมพันธ์ระหว่างคณะสงฆ์และรัฐบาล โดยเจ้าอาวาสต้องปฏิบัติตามคำแนะนำของรัฐ และให้ความร่วมมือกับหน่วยงานรัฐบาลในการพัฒนาสังคม

ญี่ปุ่น ในประเทศญี่ปุ่น บทบาทของเจ้าอาวาสถูกกำหนดไว้ใน *พระราชบัญญัติวัดและสมาคมศาสนา พ.ศ. 2488* มาตรา 7-10 ซึ่งระบุว่าเจ้าอาวาสเป็นผู้ดูแลกิจการและทรัพย์สินของวัดในฐานะผู้แทนของวัด แต่มีสถานะเป็นผู้นำทางศาสนามากกว่าการเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอาญา กฎหมายนี้เน้นให้วัดเป็นองค์กรอิสระที่สามารถบริหารจัดการตามแนวทางทางศาสนาได้อย่างอิสระ โดยไม่ขึ้นตรงต่อรัฐ

ความแตกต่างจากพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ของไทยคือ ในประเทศไทย พระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 (แก้ไขเพิ่มเติมฉบับที่ 2 พ.ศ. 2535) มาตรา 45 กำหนดให้เจ้าอาวาสมีสถานะเป็นเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา จึงมีหน้าที่และความรับผิดชอบที่ผูกพันกับกฎหมายอาญาอย่างชัดเจน ซึ่งต่างจากทั้ง สปป.ลาว กัมพูชา และญี่ปุ่น ที่เจ้าอาวาสไม่ได้มีสถานะเป็นเจ้าพนักงานของรัฐโดยตรง

3. ตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 มาตรา 37 และมาตรา 38 ได้กำหนดอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสไว้ในด้านการดูแลวัด การปกครองคณะสงฆ์ในวัด และการรักษาความสงบเรียบร้อยในวัด มาตรา 37 ระบุให้เจ้าอาวาสมีหน้าที่บริหารจัดการและดูแลกิจการของวัด ส่วนมาตรา 38 กำหนดให้เจ้าอาวาสมีอำนาจหน้าที่ในการปกครองภายในวัด

และคณะสงฆ์ในวัด อย่างไรก็ตาม กฎหมายดังกล่าวไม่ได้ระบุถึงรายละเอียดที่ครอบคลุมถึง การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติงานของเจ้าอาวาสที่อาจมีผลกระทบต่อบุคคลอื่นหรือต่อ ทรัพย์สินของวัดในฐานะเจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญา มาตรา 1(16) และยัง ไม่ได้ระบุถึงขอบเขตที่ชัดเจนเกี่ยวกับการกระทำของเจ้าอาวาสที่ต้องรับผิดชอบในเชิง อาญา

ในทางตรงกันข้าม มาตรา 1(16) แห่งประมวลกฎหมายอาญาระบุว่า “เจ้า พนักงาน” หมายถึงบุคคลที่ได้รับแต่งตั้งให้ทำหน้าที่โดยชอบด้วยกฎหมายหรือโดยอำนาจ ของรัฐ ซึ่งรวมถึงผู้ปฏิบัติหน้าที่ในองค์กรต่าง ๆ ของรัฐ ที่มีอำนาจหน้าที่เกี่ยวข้องกับการใช้ อำนาจของรัฐและการบังคับใช้กฎหมายโดยตรง ดังนั้น หากเจ้าอาวาสต้องรับผิดชอบตาม มาตรา 157 ของประมวลกฎหมายอาญา จะเป็นกรณีที่เจ้าอาวาสในฐานะเจ้าพนักงานมี การปฏิบัติหรือละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบและมีผลกระทบต่อผู้อื่น ซึ่งอาจเป็นการ กระทำที่ทำให้ผู้อื่นเกิดความเสียหาย เช่น การละเลยการปกป้องทรัพย์สินของวัดหรือการ ใช้ทรัพย์สินวัดในทางที่มิชอบ เป็นต้น

กรณีตัวอย่างจากคำพิพากษาศาลฎีกา มีคดีตัวอย่างที่เกี่ยวข้องกับมาตรา 157 ของ ประมวลกฎหมายอาญา โดยคำพิพากษาศาลฎีกาที่เคยเกิดขึ้น ได้แก่ คำพิพากษาศาลฎีกาที่ 7774/2559 ซึ่งเป็นคดีที่เจ้าอาวาสละเลยการดูแลทรัพย์สินของวัด โดยมีการอนุญาตให้ บุคคลภายนอกนำทรัพย์สินของวัดไปใช้ในเชิงพาณิชย์โดยไม่ได้รับอนุญาตอย่างถูกต้อง กรณีนี้ศาลพิจารณว่าเป็นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบเพราะเจ้าอาวาสมีหน้าที่ปกป้อง ทรัพย์สินของวัดตามที่กำหนดในกฎหมาย และการละเว้นนี้ทำให้เกิดความเสียหายต่อวัด ซึ่งเข้าข่ายความผิดตามมาตรา 157

4. ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขกฎหมายเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส มีดังนี้

แก้ไขมาตรา 37 และมาตรา 38 แห่งพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505

ปรับปรุงรายละเอียดใน มาตรา 37 ให้ระบุขอบเขตหน้าที่ของเจ้าอาวาสในการ ดูแลทรัพย์สินของวัดอย่างชัดเจน เช่น กำหนดแนวทางปฏิบัติในการจัดการทรัพย์สินที่ให้ เจ้าอาวาสต้องทำการตรวจสอบทรัพย์สินเป็นประจำ จัดทำบัญชีทรัพย์สินที่โปร่งใส และ แยกแยะทรัพย์สินของวัดจากทรัพย์สินส่วนตัวอย่างชัดเจน เพื่อป้องกันการนำทรัพย์สินของ วัดไปใช้ในทางที่มิชอบหรือเกิดการแอบอ้าง

เพิ่มรายละเอียดใน มาตรา 38 เกี่ยวกับขั้นตอนการปกครองคณะสงฆ์ในวัด โดย ระบุถึงขั้นตอนในการปฏิบัติหน้าที่ที่มีความโปร่งใสและสามารถตรวจสอบได้ รวมถึงบทบาท ของเจ้าอาวาสในการส่งเสริมและรักษาความสงบเรียบร้อยในวัด

ลดความซ้ำซ้อนในข้อกฎหมายที่อาจทับซ้อนกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์

การปรับปรุงกฎหมายในส่วนของ มาตรา 45 โดยลดความซ้ำซ้อนในเรื่องการจัดการทรัพย์สินที่อาจขัดแย้งกับประมวลกฎหมายแพ่งและพาณิชย์ (เช่น มาตราที่เกี่ยวข้องกับการบริหารจัดการทรัพย์สินขององค์กรที่ไม่แสวงหากำไร) ซึ่งจะช่วยลดปัญหาการตีความที่คลุมเครือระหว่างกฎหมายสองฉบับนี้และลดการซ้ำซ้อนในการบังคับใช้กฎหมาย

เพิ่มหลักสูตรการอบรมทางกฎหมายให้กับเจ้าอาวาส

เสนอให้มี หลักสูตรการอบรมในเรื่องของกฎหมายทรัพย์สิน การจัดทำบัญชี การบริหารทรัพย์สินสาธารณะ และกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับการปฏิบัติหน้าที่ของเจ้าอาวาส เพื่อให้เจ้าอาวาสเข้าใจกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับบทบาทของตนอย่างถ่องแท้และสามารถดำเนินงานได้อย่างถูกต้องตามกฎหมาย นอกจากนี้ ควรจัดอบรมในด้าน จริยธรรมในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด เพื่อให้เจ้าอาวาสมีความเข้าใจเกี่ยวกับการใช้อำนาจและการดูแลทรัพย์สินของวัดในเชิงจริยธรรมควบคู่กับกฎหมาย

อภิปรายผลการวิจัย

ประเด็นที่ 1 แนวคิดและวิวัฒนาการเกี่ยวกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 แก้ไขเพิ่มเติม (ฉบับที่ 2) พ.ศ. 2535 และกฎหมายไทยที่เกี่ยวข้อง การวิจัยพบว่า อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสได้ถูกปรับปรุงและขยายขอบเขตขึ้นตามการเปลี่ยนแปลงของบริบทสังคมและการเมือง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2535 ที่มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อขยายขอบเขตอำนาจของเจ้าอาวาสให้ครอบคลุมการบริหารจัดการวัด เช่น การจัดการทรัพย์สิน การดูแลกิจการในวัด และการปกครองพระสงฆ์ในสังกัด การปรับเปลี่ยนนี้สอดคล้องกับการเปลี่ยนแปลงของสังคมไทยที่ต้องการให้วัดและเจ้าอาวาสมีบทบาทที่หลากหลายมากขึ้น ไม่ใช่เพียงแต่เป็นผู้นำทางศาสนา แต่ยังเป็นผู้นำทางสังคมด้วย สอดคล้องกับงานวิจัยของพระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต) (2538) ซึ่งชี้ให้เห็นว่าการเปลี่ยนแปลงในพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ครั้งนี้มีความสำคัญในการทำให้วัดและเจ้าอาวาสสามารถปรับตัวให้เข้ากับสังคมที่เปลี่ยนแปลงไป โดยเฉพาะในด้านการบริหารจัดการภายในวัดให้เป็นระบบระเบียบมากขึ้น นอกจากนี้ ชลวิจารณ์ ศุภมิตร (2552) ยังชี้ให้เห็นว่า การบริหารจัดการทรัพย์สินในวัดจำเป็นต้องอาศัยกฎหมายอื่นๆ เช่น กฎหมายแพ่งและพาณิชย์ เพื่อให้เกิดความเป็นระเบียบและโปร่งใส ซึ่งสอดคล้องกับผลการวิจัยที่พบว่า อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสต้องสอดคล้องกับกฎหมายอื่นๆ เพื่อให้การปฏิบัติงานในวัดเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพ

ประเด็นที่ 2 กฎหมายของต่างประเทศที่เกี่ยวข้องกับอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส จากการศึกษากฎหมายของ ส.ป.ป. ลาว กัมพูชา และญี่ปุ่น พบว่าเจ้าอาวาสในประเทศเหล่านี้ไม่มีสถานะเป็นเจ้าของงานตามประมวลกฎหมายอาญาเช่นเดียวกับไทย แต่ยังคงมีบทบาทสำคัญในการบริหารจัดการและปกครองวัด ซึ่งรวมถึงการเผยแผ่พระพุทธศาสนา การสงเคราะห์สังคม และการให้การศึกษาก่อสร้าง สอดคล้องกับงานวิจัยของ Robson (2002) ในประเทศศรีลังกา แสดงให้เห็นว่าการให้เจ้าอาวาสมีบทบาทในกิจกรรมภายในวัด และการเผยแผ่พระพุทธศาสนา โดยไม่ถูกกำหนดให้เป็นเจ้าพนักงานของรัฐ ช่วยให้เจ้าอาวาสสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างอิสระและสอดคล้องกับขนบธรรมเนียมของศาสนา การเปรียบเทียบนี้เป็นประโยชน์ในการพิจารณาปรับปรุงกฎหมายของไทยเพื่อให้ความยืดหยุ่นมากขึ้น ลดการบังคับใช้ที่อาจไม่เหมาะสมและไม่สอดคล้องกับบทบาททางศาสนา

ประเด็นที่ 3 ปัญหากฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสในฐานะเป็นเจ้าของงานตามประมวลกฎหมายอาญา ปัญหาที่สำคัญในการกำหนดสถานะของเจ้าอาวาสเป็นเจ้าของงานตามมาตรา 157 คือ ความไม่ชัดเจนในกฎหมายที่เกี่ยวข้อง ทำให้เจ้าอาวาสเสี่ยงต่อการถูกกล่าวหาว่าละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ สอดคล้องกับงานวิจัยของ ธรรมธิราช กิตติวงศ์ (2558) ระบุว่า ความไม่ชัดเจนในกฎหมายที่เกี่ยวข้องกับหน้าที่และขอบเขตของเจ้าอาวาสทำให้เกิดความคลุมเครือในการปฏิบัติงาน เช่น การจัดการทางการเงินของวัด การดูแลทรัพย์สิน และการตอบสนองต่อปัญหาทางกฎหมายในชุมชนที่เจ้าอาวาสต้องเผชิญ นอกจากนี้ เอกชัย นพจินดา (2544) ชี้ว่า บทบาทของเจ้าอาวาสในการเป็นเจ้าพนักงานตามกฎหมายอาญามีความขัดแย้งกับบทบาททางศาสนา ทำให้เกิดความซับซ้อนและอุปสรรคในการปฏิบัติงานอย่างมีประสิทธิภาพ การศึกษานี้ชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงกฎหมายให้มีความชัดเจนและเหมาะสมมากยิ่งขึ้น

ประเด็นที่ 4 ข้อเสนอแนะปรับปรุงแก้ไขกฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ในฐานะเป็นเจ้าของงานตามประมวลกฎหมายอาญา ข้อเสนอแนะในงานวิจัยนี้ชี้ให้เห็นว่ากฎหมายควรได้รับการปรับปรุงให้มีความชัดเจนมากขึ้น โดยเฉพาะการกำหนดแนวทางปฏิบัติในการบริหารจัดการทรัพย์สินของวัด การลดความซ้ำซ้อนในข้อกฎหมาย และการให้การอบรมทางกฎหมายแก่เจ้าอาวาส สอดคล้องกับงานวิจัยของ ประเวศ วะสี (2542) สนับสนุนข้อเสนอนี้ โดยระบุว่า การสร้างระบบอบรมและสนับสนุนทางกฎหมายที่ครอบคลุมจะช่วยให้เจ้าอาวาสสามารถปฏิบัติหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ และสอดคล้องกับเจตนารมณ์ของกฎหมาย การเพิ่มการตรวจสอบและการสนับสนุนจากภาครัฐอย่างชัดเจนและมีโครงสร้างที่ดี จะช่วยลดความเสี่ยงในการปฏิบัติหน้าที่ผิดพลาด หรือมีข้อขัดแย้งกับบทบาททางศาสนา นอกจากนี้ กุสุมา รัตนโสภา (2557) ยังกล่าวว่า ความชัดเจนในการกำหนดบทบาทหน้าที่และการอบรมเจ้าอาวาสเป็นสิ่งจำเป็นในการลด

ความสับสนและปัญหาทางกฎหมายในการปฏิบัติงาน ทำให้เกิดความมั่นใจและประสิทธิผลมากขึ้น

สรุปผลการวิจัยชี้ให้เห็นถึงความจำเป็นในการปรับปรุงและพัฒนากฎหมายเกี่ยวกับบทบาทของเจ้าอาวาสในประเทศไทย โดยการศึกษาเปรียบเทียบกับกฎหมายของต่างประเทศช่วยสนับสนุนแนวทางในการทำให้กฎหมายมีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของไทย การปรับปรุงกฎหมายควรมุ่งเน้นไปที่การเพิ่มความชัดเจนในบทบาทหน้าที่ของเจ้าอาวาส การลดความซ้ำซ้อนในข้อกฎหมาย และการสนับสนุนให้เจ้าอาวาสมีความรู้และความเข้าใจในกฎหมายอย่างถ่องแท้ เพื่อให้สามารถปฏิบัติงานได้อย่างมีประสิทธิภาพ

องค์ความรู้จากการวิจัย

ภาพที่ 1 องค์ความรู้จากการวิจัย

จากภาพที่ 1 อธิบายได้ว่า วิวัฒนาการและการเปลี่ยนแปลงของอำนาจหน้าที่เจ้าอาวาสตามกฎหมายไทย อำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาสถูกปรับปรุงตามการเปลี่ยนแปลงทางสังคมและการเมือง โดยเฉพาะในปี พ.ศ. 2535 ที่มีการแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์เพื่อขยายขอบเขตอำนาจให้ครอบคลุมการจัดการภายในวัด ความเชื่อมโยงกับกฎหมายแพ่ง

และพาณิชย์ในการบริหารจัดการทรัพย์สินภายในวัด ซึ่งเป็นการเสริมความโปร่งใสในการบริหารจัดการ บทบาทและการเปรียบเทียบกฎหมายในต่างประเทศเจ้าอาวาสในต่างประเทศ เช่น ส.ป.ป. ลาว, กัมพูชา และญี่ปุ่น ไม่มีสถานะเป็นเจ้าของพนักงานตามกฎหมายอาญา แต่มีบทบาทสำคัญในการปกครองและเผยแผ่ศาสนาในลักษณะที่สอดคล้องกับขนบธรรมเนียมและศาสนานั้น ๆ การศึกษานี้สนับสนุนแนวทางในการปรับปรุงกฎหมายของไทยให้มีความยืดหยุ่นและสอดคล้องกับบริบทสังคมและวัฒนธรรมของประเทศ ปัญหาทางกฎหมายในการปฏิบัติตามอำนาจหน้าที่ของเจ้าอาวาส ความไม่ชัดเจนในกฎหมายไทย เช่น มาตรา 157 ที่กำหนดให้เจ้าอาวาสเป็นเจ้าของพนักงาน แต่ขาดความชัดเจนในรายละเอียด ทำให้เกิดความคลุมเครือในการปฏิบัติงาน เจ้าอาวาสอาจเสี่ยงต่อการถูกกล่าวหาละเว้นการปฏิบัติหน้าที่โดยมิชอบ ซึ่งขัดแย้งกับบทบาททางศาสนา ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงและพัฒนากฎหมาย กฎหมายควรได้รับการปรับปรุงให้ชัดเจนมากขึ้น โดยการกำหนดบทบาทและแนวทางการปฏิบัติที่ครอบคลุม เช่น การจัดการทรัพย์สินของวัด และการลดความซ้ำซ้อนในกฎหมาย ส่งเสริมการอบรมและสนับสนุนทางกฎหมายให้กับเจ้าอาวาส เพื่อให้พวกเขามีความรู้ความเข้าใจในกฎหมายและสามารถปฏิบัติตามหน้าที่ได้อย่างมีประสิทธิภาพ

ข้อเสนอแนะ

ข้อเสนอแนะในการปรับปรุงแก้ไขพระราชบัญญัติคณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 ใน มาตรา 37 และมาตรา 38 ดังนี้

มาตรา 37 เจ้าอาวาสมีหน้าที่ดังนี้

- (1) บำรุงรักษาวัด จัดกิจการและศาสนสมบัติของวัดให้เป็นไปด้วยดี
- (2) ปกครองและสอดส่องให้บรรพชิตและคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่ หรือพำนักอาศัยอยู่ในวัดนั้น ปฏิบัติตามพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

(3) เป็นธุระในการศึกษาอบรมและสั่งสอนพระธรรมวินัยแก่บรรพชิตและคฤหัสถ์

(4) ให้ความสะดวกตามสมควรในการบำเพ็ญกุศล

เพิ่ม (5) กระทำการใดๆ ในกิจการของวัด และคณะสงฆ์ในวัด

มาตรา 38 เจ้าอาวาสมีอำนาจดังนี้

- (1) ห้ามบรรพชิตและคฤหัสถ์ซึ่งมิได้รับอนุญาตของเจ้าอาวาสเข้าไปอยู่อาศัยในวัด
- (2) สั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ซึ่งไม่อยู่ในโอวาทของเจ้าอาวาสออกไปเสียจากวัด
- (3) สั่งให้บรรพชิตหรือคฤหัสถ์ที่มีที่อยู่หรือพำนักอาศัยในวัด ทำงานภายในวัด หรือให้ทำทัณฑ์บน หรือให้ขอขมาโทษ ในเมื่อบรรพชิตหรือคฤหัสถ์ในวัดนั้นประพฤติผิด

คำสั่งเจ้าอาวาสซึ่งได้สั่งโดยชอบด้วยพระธรรมวินัย กฎมหาเถรสมาคม ข้อบังคับ ระเบียบ หรือคำสั่งของมหาเถรสมาคม

เพิ่ม (4) สิ่งการใดๆ อันเกี่ยวกับกิจการของวัด และคณะสงฆ์ในวัด

ผู้วิจัยเชื่อว่า ประเด็นที่เสนอแนะมาเป็นลำดับนี้ จะมีส่วนช่วยให้ทั้งเจ้าอาวาสและบุคคลที่เกี่ยวข้องมีความเข้าใจถึงความเป็นเจ้าพนักงานของเจ้าอาวาสตามพระราชบัญญัติ คณะสงฆ์ พ.ศ. 2505 และความเป็นเจ้าพนักงานของเจ้าอาวาสตามประมวลกฎหมาย อาญาชัดเจนดียิ่งขึ้น และสามารถนำไปใช้ในการแก้ปัญหาต่างๆ ของเจ้าอาวาสในทาง ปฏิบัติให้ถูกต้องตามกฎหมาย รวมทั้งพระธรรมวินัยและจารีตประเพณีที่ดั่งามของไทย ต่อไป อันจะก่อให้เกิดภาพพจน์ที่ดั่งามของเจ้าอาวาส วัด รวมทั้งพระพุทธศาสนาสืบไปชั่วกาลนาน

เอกสารอ้างอิง

- กฤษมา รัตนโสภา. (2557). การปรับปรุงกฎหมายสงฆ์สมัยใหม่: มุมมองเชิงเปรียบเทียบ. *วารสารการบริหารพระพุทธศาสนา*, 10(3), 76-94.
- ชลวิจารย์ ศุภมิตร. (2552). การบริหารคณะสงฆ์ไทยและกฎหมายสงฆ์. *วารสารเอเชีย ตะวันออกเฉียงใต้ศึกษา*, 47(2), 123-145.
- ธรรมธีราช กิตติวงศ์. (2558). ความซับซ้อนทางกฎหมายในหน้าที่ของเจ้าอาวาสตามประมวลกฎหมายอาญา. *วารสารกฎหมายพระพุทธศาสนา*, 8(2), 85-102.
- ประเวศ วะสี. (2542). การพัฒนาระบบกฎหมายเพื่อสนับสนุนบทบาทของเจ้าอาวาสในสังคมไทย. *วารสารกฎหมายและสังคม*, 6(2), 33-51.
- พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตโต). (2538). การบริหารจัดการวัดและบทบาทของเจ้าอาวาสในสังคมไทย. *วารสารพระพุทธศาสนาไทย*, 12(1), 45-67.
- พระใบฎีกาท้าวธวัช คุเวสกรธมโม. (2567). เจ้าพนักงานตามประมวลกฎหมายอาญามาตรา 257 กับเจ้าพนักงานที่เป็นเจ้าอาวาสบริบทของความรับผิดชอบและหน้าที่ต่างกัน. สืบค้น 27 มกราคม 2567, จาก <https://deka.in.th/view-509236.html>.
- พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ. ปยุตโต). (2563). *หลักแม่บทของการพัฒนาตน* (พิมพ์ครั้งที่ 20). กรุงเทพฯ: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย.
- เอกชัย นพจินดา. (2544). ความท้าทายในการใช้กฎหมายของรัฐกับบทบาททางศาสนา. *วารสารกฎหมายและศาสนาไทย*, 3(1), 58-74.
- Robson, D. (2002). Buddhist Monastic Organization in Sri Lanka. *Asian Journal of Religion and Law*, 5(3), 112-130.